

Тетяна Мараховська,
практичний психолог, спец. І кат.,
Житомирський міський ліцей
при Житомирському державному
технологічному університеті

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ ТА МЕТОДИ РОБОТИ З ПИТАНЬ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЬСТВА ТА ЖОРСТОКОГО ПОВЕДІННЯ СЕРЕД УСІХ УЧАСНИКІВ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

У статті представлено використання інноваційних форм та методів роботи з питань попередження насилля та жорстокого поведіння серед усіх учасників навчально-виховного процесу практичним психологом Житомирського міського ліцею при Житомирському державному технологічному університеті. Розкриваються причини виникнення конфліктних ситуацій, непорозуміння та, як їх наслідок – застосування насилля і жорстокого поведіння з дітьми як у класних колективах, так і в родинях.

Інформує ця стаття і про те, як за допомогою освітнього процесу, практичного психолога та самих учнів, можна сприяти покращенню ситуації та вихованню толерантних учнів, батьків та педагогів, розвиток усвідомлення і пошук шляхів вирішення будь-яких суперечок та непорозуміння мирним шляхом, використовуючи набуті під час просвітницько-профілактичної роботи знання та навички.

Tetiana Marahovska

INNOVATIVE FORMS AND METHODS OF PREVENTION VIOLENCE AND ABUSE AMONG ALL MEMBERS OF THE EDUCATIONAL PROCESS

This article examines the psychologist practice of using innovative forms and methods of prevention of violence and abuse among all members of the educational process in the First City Lyceum at Zhytomyr State Technological University. The causes of conflicts and misunderstandings as a result of child abuse in both classroom groups and in families are analyzed.

This article provides information on how to achieve progress and educate tolerant students, parents and teachers with the help of the educational process, psychologists and even students themselves, how to develop awareness and strive for peaceful resolution of any disputes and misunderstandings applying the knowledge and skills gained during education and prevention.

Наше сьогодення та сьогодення нашої молоді дуже активне і насичене. Проте насичене не добром, не миром, не любов'ю, планами на майбутнє, а агресією, насильством, злом і скоєнням низки правопорушень. І швидкий ріст випадків проявів словесної, фізичної чи психологічної агресії свідчить про безглуздість та недоцільність боротьби зі злом тільки шляхом застосування лише традиційних методів та жорстоких покарань. Жодна консультація, настановлення, повчання, індивідуальна бесіда чи покарання не дає змоги у повній мірі дитині змінитися на краще.

Найчастіше причиною вчинення насильства у родинях чи класних колективах є конфліктні ситуації, виникнення суперечок з тих чи інших питань між різними учасниками навчально-виховного процесу. Конфлікти – частина нашого життя, хоча й не найкраща. Вони виникають удома, в школі, на роботі, спалахують між родичами і зовсім незнайомими людьми. І кожного разу, незалежно від того, хто винен, його учасники страждають від стресів, приниження, трапляються випадки фізичного насильства і, найчастіше, – психологічного насильства. Злободенною ця проблема є для навчальних закладів, де навчаються діти, і, на жаль, і для родин, в яких відбуваються моральний тиск, психологічне приниження дитини.

Саме тому я, як практик, практичний психолог навчального закладу, почала розмірковувати над можливими варіантами вирішення цієї проблеми та пошуком нових підходів до розв'язання мирного вирішення конфліктів, виховання дітей і просвіти батьків на принципах гуманності, поваги, толерантності. Кожна друга дитина в Україні зазнає тієї чи іншої форми насильства, і не тільки у класі, але й у сім'ях. Діти звертаються за допомогою. У розмові з батьками все частіше звучить: «Приходиться у цілях виховання застосовувати радикальні заходи, такі, як покарання, обмеження спілкування з ровесниками, забирання телефонів, планшетів і кишенькових грошей».

Така ситуація зі збільшенням випадків вчинення насильства над дітьми у нашому закладі, місті і країні вимагає впровадження дієвої системи профілактики вчинення будь-яких насильницьких дій щодо дітей, яка б використовувала справді ефективні методи її запобігання та передбачала просвітницьку роботу з батьками з метою недопущення агресії та жорстокого поведіння з неповнолітніми, як у класних колективах, так і у родинях. Інноваційною формою роботи у нашому закладі є впровадження відновних практик у навчально-виховний процес, зокрема, батьківські лекторії у новітній формі проведення з використанням таких методів роботи, як: Коло вирішення будь-якого питання, Коло цінностей, на якому кожен з учасників, чи то підліток, чи то хтось із батьків може висловити свою думку, без критики у свою адресу, почути думку своїх колег, однокласників; а також тренінгові вправи та ділові ігри.

На жаль, сьогодні у навчальних закладах сформувалась думка, що «правий той, хто сильніший» (старшокласник, дитина багатого тата, вчитель, адміністратор тощо).

Система виховання та просвітницько-профілактична робота у Житомирському міському ліцеї при Житомирському державному технологічному університеті будується на принципах відновного підходу, який здійснюється через Ліцейну службу порозуміння (ЛСП). Це – команди підготовлених старшокласників-посередників (медіаторів), які після проходження спеціального навчального тренінгу допомагають своїм ровесникам розв'язувати конфлікти мирним шляхом, використовуючи у роботі відновні практики – медіацію однолітків, Коло тощо – і працюють над формуванням безпечної атмосфери у навчальному закладі. Роботу ЛСП організовую я – координатор, практичний психолог закладу, який пройшов спеціальну підготовку і володіє знаннями та навичками з організації та керування ЛСП і має право проводити цю роботу з батьками.

Діяльність ЛСП базується на принципах відновного підходу, який передбачає:

– Повагу до особистості, віру в її здатність вирішувати конфлікти у найкращий для себе спосіб – учасники конфлікту активно залучені до процесу обговорення та самостійно приймають рішення щодо подальших дій; тому медіатор – це не суддя, не порадник, а «той, хто допомагає спілкуватися».

– Відповідальність у стосунках та по відношенню до інших – процес переговорів побудовано таким чином, щоб учасники конфлікту мали можливість зрозуміти один одного, усвідомити власні вчинки та наслідки, до яких вони призводять, тобто власну відповідальність. Атмосфера довіри і поваги сприяє тому, що учасники конфлікту охоче беруть на себе зобов'язання щодо виправлення ситуації або відновлення стосунків.

– Віру у кожену особистість та її здатність змінюватися – вирішення конфлікту за участю медіатора побудовано як процес переговорів партнерів, а не суперників, що сприяє засвоєнню учнями іншої конструктивної моделі вирішення конфліктів, яку вони можуть використовувати в майбутньому.

Методика Кола не є новою, проте досить ефективною у роботі з батьками та педагогами. Коло – це зібрання людей, рівних для спілкування щодо складних питань (проблем), що відбуваються в атмосфері взаємоповаги і турботи згідно з певними правилами.

Залежно від мети, з якою проводиться Коло, процедура може називатися «Коло прийняття рішень», «Коло примирення», «Коло підтримки», «Коло формування цінностей» тощо.

Процес обговорення в Колі ґрунтується на принципі взаємоповаги, що забезпечує сама процедура та правила її ведення [1, с. 137].

У Колі присутній ведучий (хранитель Кола) – особа, яка інформує учасників про правила, формулює питання для обговорення, слідкує за тим, щоб громада дотримувалася процедури, та несе відповідальність за атмосферу взаємоповаги, підтримки та толерантного ставлення.

Крім того, важливим елементом Кола є Мовник – це символічний предмет, що передається з рук в руки від одного учасника до іншого та дає право говорити. Перш, ніж почати працювати в Колі, громада повинна обрати для себе Мовник – це має бути важливий, символічний предмет, який поважатимуть усі учасники Кола. Зазвичай, це – медіатори ШСРК, які на першому ж зібранні вирішують, що буде таким предметом для них. У мене це невелика дерев'яна чаша, оскільки використання Братини має українське коріння та духовно єднає нас із предками.

Правила Кола безпосередньо пов'язані з Мовником. До них належать наступні:

– *Братина завжди рухається по Колу за годинниковою стрілкою («за сонцем»). Кожен повинен дочекатися своєї черги.*

– *Говорити має право лише той, хто тримає в руках Братину, або той, хто отримав особливе право від хранителя Кола.*

– *Кожен має право передати Братину наступному, зберігши мовчання, якщо йому немає чого сказати або він/вона не хоче говорити.*

– *Жоден не має права покинути Коло, поки воно не завершилося.*

– *Братина передається по Колу доти, доки залишається людина, якій є що сказати з приводу дискусії. Коло закінчується тоді, коли Братина обійде його, а всі збережуть мовчання [1, с. 138].*

Окрім правил, учасники приймають *низку принципів*, яких зобов'язуються дотримуватися під час участі в Колі. Принцип встановлює загальне для всіх визначення того, як люди будуть взаємодіяти між собою і ділити час та простір у Колі.

Традиційно встановлюються наступні принципи:

- *Все, що прийшло у Коло, в ньому і залишається: особиста інформація, яка надійшла у Коло, вважається конфіденційною за винятком випадків, коли виникає загроза безпеці учасників.*
- *Кожен з учасників погоджується поважати усіх інших та висловлюватися доброзичливо, у спокійній манері як про хороше, так і про погане, залишаючи час для інших, щоб вони змогли висловитися.*
- *Кожен має слухати з повагою, «і серцем, і розумом».*
- *Усі повинні поважати процедуру і залишатися в Колі доти, доки воно працює у пошуках розв'язання проблеми, що обговорюється.*

Тримаючи в руках Братину, учасник Кола повинен поважати процедуру, інших учасників, **говорячи**:

- *від серця, чесно і відкрито;*
- *з повагою до присутніх;*
- *коротко та лаконічно, щоб дати змогу висловитися іншим;*
- *по суті обговорюваних у Колі питань [1, с. 139].*

Таким чином, можна сказати, що впровадження таких інноваційних форм та методів у просвітницько-профілактичну роботу, як Коло, медіація, тренінги, ділові ігри, дає змогу говорити про зменшення рівня проявів насильства у навчальному закладі серед учнів, а також сприяє усвідомленню батьками своєї некомпетентності та виробленню інших конструктивних моделей поведінки з дітьми у родині та уникнення зайвий раз агресії та насильницьких дій над дітьми, зокрема, набуттю навичок конструктивного спілкування та вирішення суперечок без насильницьких дій і з урахуванням інтересів обох сторін чи то у навчальному закладі, чи то у родині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коваль Р. Шкільна служба розв'язання конфліктів : досвід упровадження : [посібник для батьків] / Р.Коваль, А. Горова та ін. . – К. : Видавець Захаренко В.О., 2009. – 168 с.

Алла Москальова,

канд. психол. н., доцент,
Державний вищий навчальний заклад
«Університет менеджменту освіти»
НАПН України

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ НАСИЛЛЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ У ПРОЦЕСІ СІМЕЙНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ

У статті розглядається актуальна проблема сьогодення – попередження домашнього насильства над дітьми. Виявлено психологічні чинники попередження насильства щодо неповнолітніх у процесі сімейної соціалізації. Доведено, що сімейна соціалізація, побудована на засадах гуманізму, сприяє формуванню у підлітків протидії насильству.

Alla Moskalova

PSYCHOLOGICAL FACTORS OF PREVENTION OF JUVENILE ABUSE DURING THE PROCESS OF FAMILY SOCIALIZATION

The author discusses a very important problem of nowadays – the prevention of violence. Psychological factors of preventing child abuse in the process of family socialization are determined. It is proved that family socialization, which is built on the principles of humanism, contributes to development of a resistance to violence in adolescents.

На думку багатьох науковців [1; 6; 7; 8], проблематика насильства є сьогодні одним із важливих питань, що обговорюються у суспільстві та досліджуються представниками державних і громадських інституцій України. Саме про це свідчать спеціальні законодавства та програми з питань протидії насильству, прийняті в Україні (Закон України «Про попередження насильства у сім'ї» та супутні підзаконні акти; план заходів з проведення Національної кампанії «Стоп насильству!»).

Жорстоке поводження з дітьми і зневага їхніми інтересами можуть мати різні види і форми, але їх наслідками завжди є серйозний збиток для здоров'я, розвитку і соціалізації дитини, нерідко й загроза її життю тощо [1; 7; 8]. На думку багатьох авторів [1; 3; 4; 5] сутність поняття *сімейна соціалізація* розуміється подвійно: з одного боку – це підготовка до виконання у майбутньому сімейних ролей, з іншого – вплив, який здійснює сім'я задля формування зрілої особистості.

Потужним механізмом протидії насильству дітей-підлітків у процесі сімейної соціалізації є: виховання психологічних якостей, які реалізуються через функції сім'ї, і які б могли протистояти насильству; формування норм і зразків поведінки (насамперед батьків), які сприяли б гендерній ідентифікації дитини-підлітка; створення атмосфери довіри, любові та симпатії, що сприяє формуванню почуття задоволення собою та